

Representation of Fear in Today's Visual Art

Başak ÇAKMAK¹

Keywords

Collective Fear,
Anxiety, Visual
Arts.

Abstract

In this study, the reflections of the production of speculative fear that shape the social life of today are emphasized. Fear is instinctively the source of man's efforts to survive. Fear is a prerequisite for creating a common pattern of behavior in society and instinctively the source of human survival. A society that which shaped by fear, loses its sense of freedom and cannot develop confidence. This situation occurs within the framework of the rules of society. Keeping people under control those who want to maintain their power with prohibitive and compelling behavior patterns are as old as human history. Individuals communicate with the society in which he/she lives through tradition and custom which produced behavioral patterns that a society must comply with. Man cannot go beyond these rules and sanctions, otherwise he/she experiences fear of exclusion. In this study is the concept of class inequality, capital order that feeds the feelings of anxiety and fear in man; to explain through visual art the different types of fears that have spread throughout the society. In connection with this, a number of works produced in multidisciplinary fields have been examined. It includes the visual reflections of the resulting human behavior in consequence of the normalization of concepts such as strain, exclusion, marginalization, punishment. The focus of the study is resources and materials related to the transformation of visual messages surrounding human.

Article History

Received
6 May, 2020
Accepted
5 Jun, 2020

Korkunun Günümüz Görsel Sanatında Temsili

Anahtar Kelimeler

Kolektif Korku,
Kaygı, Görsel
Sanatlar.

Özet

Bu çalışmada, günümüz toplumsal yaşamını şekillendiren, kurgusal korku üretiminin yansımaları üzerinde durulmuştur. Korku, içgüdüsel olarak insanın hayatta kalma çabasının kaynağıdır. Aynı zamanda toplumda ortak bir davranış kalıbı yaratmanın ön koşuludur. Korku duygusuyla biçimlenmiş bir toplum, özgürlük duygusunu yitirir ve güven duygusu geliştiremez. Bu durum toplumsal kurallar adı altında gerçekleşir. İnsanları kontrol altında tutmak, yasaklayıcı ve zorlayıcı davranış kalıplarıyla iktidarlarını sürdürmek isteyenler ise insanlık tarihi kadar eskidir. Bir toplumun uymak zorunda olduğu davranış kalıplarını üreten gelenek ve görenek sayesinde birey, içinde yaşadığı toplumla iletişim kurar ve uyum sağlar. İnsan bu kural ve yaptırımların dışına çıkamaz, aksi takdirde dışlanma korkusu yaşar. İnsanda kaygı ve korku duygularını besleyen sınıfsal adaletsizlik, sermaye düzeni gibi kavramlar üzerinden yürütülen bu çalışmada; toplumdaki bireylerin

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0001-7101-1936. Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, basakcakmak@gmail.com

Makale Geçmişi

Alınan Tarih

6 Mayıs 2020

Kabul Tarihi

5 Haziran 2020

geneline yayılmış olan farklı türdeki korkuların görsel sanattaki ifadesi araştırılmıştır. Bununla bağlantılı olarak multidisipliner alanlarda üretilen bir dizi eser incelenmiştir. Zorlanma, dışlanma, kenara itilmişlik, cezalandırma gibi kavramların normleştirilmesiyle ortaya çıkan insan davranışlarının görsel yansımaları kapsam dahilindedir. Dönüşüme uğrayan ve insanı çevreleyen görsel mesajlar, çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

1. Giriş

Korku duygusu, en basit anlamıyla insanın tehlike karşısında gösterdiği tepkinin kaynağıdır. İnsan açıklayamadığı ya da anlayamadığı şeylerden korkar. Bu nedenle karanlıktan, şimşekten, vahşi hayvanlar, vb. korkmak insanın temel korkularındandır. İnsanın bunlar hakkındaki bilgileri arttıkça bilinmeyenden kaynaklanan korkuları yenmesi mümkün olmuştur. İnsanoğlu var oluşu sürecinde olağan korku duygusunu anlamlandırdıkça, onu tanımlamaya da başlamıştır.

Karmaşık bir doğası olan korkuyla ilgili farklı tanımlar mevcuttur. Örneğin Young, korkuyu “içinde bulunulan ortamın algılanmasıyla ortaya çıkan, iç organları harekete geçiren, bedende, davranışta ve bilinçte kendini belli eden öz-duygusal süreç” olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, genel olarak korku, bir uyarının tehdit edici olarak algılanmasıyla ortaya çıkan savaşa ya da kaçma tepkisiyle sonuçlanan bir duygudur. Bu özelliği ile canlıların hayatta kalması için destekleyicidir ve gereklidir (Eren, 2005:24).

Korkunun sonradan öğrenilebilir bir duygu olduğu da bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Yılan korkusu gibi bazı korkular, doğuştan gelse de, daha sonra öğrenilebilen korkulardır. Bu nedenle, korku biyolojiktir fakat aynı zamanda kültürel bir yönü vardır ve bu özellik ile örgütsel yapının, özellikle de sosyal yapının ana bileşenini oluşturmuştur. Toplumu oluşturan kültürel kodlar, korku duygusunun gelişmesinde etkili bir rol oynamıştır. Bu anlamda korku, bireyin toplum içindeki rolünü belirleyen bir enstrüman olarak da görülebilir. Kültürel yön, korkunun toplumsal bütünleşme aracı olarak işlev görmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre, toplumun üyesi olan bireyin bazı şeylerden korkması istenir ve de beklenir. Böylece birey, hayatının ilk yıllarından itibaren nelerden korkması gerektiğini öğrenmeye başlar. Esas olarak, korku ve sosyal ilişki, kökeni derinlerde saklı olan bir ilişki türüdür. İlk insan için sosyalleşmek, bilmediği birçok şeyden korktuğundan, korkularını hafifletmenin ve onlardan kurtulmanın bir yoludur. İnsanoğlu bir arada, kalabalık bir ortamda yaşadığı sürece korkularının azalacağını ve güvende olacağını düşünür. Ancak, insanın korkularından kaçınmak için girdiği sosyalleşme süreci, yeni korkularının kaynağı haline gelmiştir. İnsanlık tarihi, korkunun kültürel yönlerinin örnekleri ile doludur. Bazen, otoriter ve baskıcı rejimlerin esaretle güçlendirilmiş kültürel yapının korkusu, bazen bir okula mutlak itaat sağlama aracı olmuştur (Eren, 2005).

Dieter Duhm'a göre korku, “... bireysel ihtiyaçlar ve toplumsal talepler arasındaki çelişkiye kaynaklanmaktadır. Bireysel ihtiyaçlar ile toplumsal taleplerin çelişkilerinden doğmamış korkular da vardır. Örneğin, aniden önümüze çıkıveren birisi bizi korkutabilir. Benzer şekilde, birden arkamızdan itilsek korkarız. Buna benzer korkularımız, bireysel ihtiyaçlarımızla toplumsal taleplerin çelişkilerinden

doğmaz.” Bu korkuların nedeni psikolojik, fizikopsikolojik ya da psikanalitik olsa da bunlar doğal ve yalın korkulardır. Bu anlamda, her insan korkar ve her insanın belli bir oranda korkması doğaldır; aksine hiç korkmamak doğal değildir. Bir insanın yalın ve doğal korkular hissetmediğini söylemesi, insan olmadığını söylemesiyle eş anlamlıdır. Korku insancıl bir duygudur, her insan korkar (Duhm, 2009:13).

Korku, beklenmeyen ve öngörülemeyen bir durumla karşılaşıldığında insan zihninin odaklanmasını sağlayan bir mekanizmadır. Yine de bugün yaşadığımız korkuların çoğu, hayal gücümüzü ve korkularımızı şekillendiren kişisel deneyimlerimizden kaynaklanmaz. Bugünün toplumlarının yaşadığı korku duygusu özellikle batı toplumlarında yaşayan insanlar; geçmişe kıyasla, hastalık, acı ve ölüm gibi deneyimlerin oldukça uzağındadır. Bunun yanında kişisel güvenlik de görülmedik ölçüde artmıştır; ama korku giderek insanların hayatına daha çok yayılmıştır. Batı toplumları korku kültürünün etkisindedir. Ayrıca bu kültürün temeli; insanın, gündelik yaşamını tehdit eden yok edici güçlerle kuşatılmıştır (Furedi, 2014:8)”.

2. Toplumsal Korkular

Korku duyan biri; özgürlük, haysiyet, sağlık, sosyal statü ve yaşamın kendisiyle ilgili önemli şeylerin mahvolmasından kaygı duyar. Sadece kendisi için değil değer verdikleri için de korkar. Elbette ki insan tehlikelere karşı kendisini ve de önemsediklerini korumak ister. Aslında insan hayatı kolay değildir ve de yeterince korkutucudur. İnsan; sağlığının bozulmasından, ekonomik olarak zor durumda kalmaktan, itibarını yitirmekten ya da ölmekten korkar.

Yaşadığımız dünyada korkulması gereken pek çok şey olabilir. İnsan doğaya verdiği zararın kalıcı olmasından korkar ya da yolda yürürken bir saldırıya hedef olmaktan. Fakat her şeyi korkuyla ilişkili bakış açısından görmek sorun oluşturabilir (Svendsen, 2017:16-18). Yaşamın korku duygusu üzerine inşası nedeniyle; ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamın her alanında giderek daha fazla zorlayıcı olması söz konusudur. Ateşin zarar veren bir şey olması ya da bazı doğa olaylarının olumsuz sonuçları karşısında hayatta kalma iç güdüsüyle ortaya çıkan bu basit duygu, günümüz gerçekliğinde yeniden üretilen toplumsal korku aracına dönüşmüştür. İnsanoğlunun var oluşundan beri bilinmeyene karşı hissettiği korku duygusu, artık toplumsal kaynaklı korkudur. Toplumsal korkular; bireyin toplumsal güçlerin ve varlıkların kolektif gücüne sahip olamamasından ve onlardan yararlanamayacağı gerçeğinden doğabilir. Bu durumda birey, yabancılaştığı toplumsal güçler tarafından baskı altında tutulmaktan korkar. Yaşadığı topluma yabancılaştırılan toplumsal korkulara sahip birey, resmi makamlardan, resmi üniformalılardan, hükümeti temsil edenlerden, emniyet güçleri ve adliye salonları gibi aynı zamanda toplumsal gücü temsil eden yapıdan çekinir ve de korkar. Dolayısıyla bu insan doğasında olan doğal korku değildir, sistem tarafından üretilmiş toplumsal kaynaklı korkudur (Nesin, 2016:8-9).

Korkunun yaşanmadığı çok az anlarda bile tedirginlik ve huzursuzluk hali devam etmektedir. Bugünün toplumlarının “korku kültürü” olarak tarif edilmesinin temel nedeni budur. Korku, dünyayı değerlendirdiğimiz kültürel bir büyüteç haline gelmiştir (Svendsen, 2017:16). Sadece bireye özgü olmayan, toplumun geneline

yayılmış korku türleri - gelecek korkusu, iktidar korkusu ve tanrı korkusu - bir nevi koz işlevi görmektedir. Örneğin; suni bir biçimde yaratılan terör olayları gibi toplumda ciddi baskı kuran durumlar, toplumu şekillendirmede iktidar için önemli bir kozdur. Toplumsal birlik ve beraberlik söylemiyle yaratılmaya çalışılan dağılma ve yok olma korkusu temelde güven duygusu üzerine inşa edilmiştir. Güvenlik arayışı ise bir otoriteye sığınma gereksinimini pekiştirmiştir. Toplumsal korkuları şekillendiren güç, önce bir tehdit ortamı yaratıp sonrasında çözümün kendisinde olduğu bir toplumsal gerçeklik kurgulamıştır. Bu toplumsal yapıda halk, korku kültürünün vazgeçilmez bir üyesidir. Bölünme ve parçalanma korkusuyla; insanlar zihinsel ve ruhsal açıdan bu fikre alıştırılmışlardır.

Birey korkuyu yaratan güce ve de yaratılan korku kültürüne uyum sağlayarak, korkusunu yendiğini düşünebilir. Aslında bu uyumlanma onu sistemin gönüllü bir kölesi haline getirmiştir. Korku üreten toplumsal güce uyumlanmak, ona boyun eğmek, ona karşı sessiz kalmak kendini güvende hissetmenin ve korkmuyormuş gibi yaşamının bir yoludur.

3. Korkunun Günümüz Görsel Sanatında Temsil Edilme Biçimleri

En ilkel çağlardan beri korku duygusuyla üretilen sanat eserlerine tanıklık edilmiştir. Mağara resimlerini üreten insan sosyal yaşamında başettiği konuları betimlemiş; politik gücü, gelenek ve görenekleri, toplum değerlerini ifade etme ihtiyacı duymuştur. Din, tapınma, büyü içeren törenlerde sanat nesnesi olabilecek nitelikte objelerden de yararlanılmıştır. İlkel toplumlarda betimleme aracı olarak kullanılan fetişler ve masklar, korku ve kaygı gibi duyguların harekete geçmesini sağlayan doğa olaylarının, insanı ne yönde etkilediğini göstermiştir (Çimen, 2010:300).

Sanat tarihinin her döneminde korku dolu betimlemelerin önemli bir çıkış noktası olmuştur. O da avlanmak zorunda kalan insanla, savaşmak zorunda kalan insanın aynı korku duygusuyla verdiği mücadeledir. Modern toplumlar için de korkuya neden olan olayların formu değişse de temelde aynı çıkış noktasına sahiptir. İnsan; mücadele ederek, kaçarak ya da uyum sağlayarak korkuyla başetmeye çalışır. Bu başetmeler görsel sanatta iz bırakan etkiler yaratmıştır.

Çevremizdeki pek çok şeyi sanat nesnesi olarak seyrettiğimiz şu günlerde, nesnenin biricikliği yerine mecranın/ortamın biricikliğinin öneminden bahsedilmektedir. İfade yöntemleri mecraya göre şekillenmekte ve multidisipliner unsurlar içermektedir. Ticari amaçla kurulan bir mekânın yapımında dahi sanatsal değer sunacak özellikler görülmektedir.

Ticari olsun olmasın mekân algısıyla bütünleşen üretim biçimleri ilgi çekmek için birtakım duygulara hitap etmek durumundadırlar. Ufak çaplı bir yayılımın, kulaktan kulağa aktarılan bir iletiye dönüşmesi o andaki duygusal etkisine bağlıdır. Bu anlamda korku duygusuna hitap eden çalışmaların etkisi daha hızlı ve de güçlüdür. Ölüm, acı, savaş, kayıp, baskı/zorbalık, mücadele, mutsuzluk gibi kavramların kullanıldığı eserlerin etki gücünün daha yüksek olduğu görülmektedir. Örneğin; kökeninde ölüm korkusu bulunan, ölüme kafa tutan yöntemler üzerine çalışan sanatçıların eserleri şok edici etkiler yaratmıştır.

“... Orlan, Stelarc ve Marcelli Antunez Roca, ölümsüzlük kazanmak için farklı yollardan bilgisayar teknolojilerini kullanmışlardır. Orlan, ölümünden sonra vücudunun mumyalanmasına ve bir sanat galerisine yerleştirilmesine izin veren ve ziyaretçilerin bir bilgisayar yardımıyla onunla sonsuza kadar iletişim kurabileceği çalışmalar tasarlamıştır. Stelarc; değiştirilebilir organları olan bir vücutla, cildin daha dayanıklı hale geldiği, vücudun arzusu ve beklentisi olmadığı, hafızasız hareket üreten yeni bir meta-vücut yaratmaya çalışmıştır. Ayrıca, bu yeni beden doğum veya ölüm gibi bir yükü uğraşmaz. Üremenin yerini yeniden tasarlama süreci, cinselliğin yerini özneye makine arasındaki arayüz almıştır (Salecl, 2014:49)”.

Sanatçının sanal varlığını sürdürme kaygısı, yaşamın sonlanmasına dair korkusunu içermektedir. Ölümsüz olmak insanın sınırlarının ötesinde bir iddiadır ve ölüm korkusu, yaşayan tüm canlılarda olan doğal bir korkudur. Onu sanatın nesnesi haline getirmek sembolik anlamını daha da güçlendirmektedir. Bu karşı çıkış, ölümsüz olmayı arzularken, ölümlü olduğu gerçeğini pekiştiren bir çabadır. Bu, ölüm korkusunun yeniden üretimidir.

4. Korku ve Sembol İlişkisi

İnsanoğlu ilk çağlardan beri korku duyduğu kaynağı kontrol edebilmek için bazı simgeler üretmiştir. Korkulan nesneden kaçınmak ya da korunmak amacıyla sembollerin oluşturduğu totemlerden yararlanmıştır. Bu amaçla üretilen mask, mühür, aksesuar, hayvan figürü gibi objeler insanın günümüzde de kullandığı sembollerden olmuştur.

Sembole yüklenen anlam tanrısal güce; onun koruyucu ve bir anlamda yok edici etkisine öykünmedir (Küçüköner, 2005). Sembol bu anlamda tanrının yeryüzündeki eli gibidir. Kontrolünün ve gücünün ötesinde korkuyla baş etmekte zorlanan insan, ilahi gücü semboller vasıtasıyla var eder. Bu şekilde az da olsa müdahaleyi mümkün kılar. Korkusunu, nesnesi olan bir şeye yönlendirerek azaltır. Semboller dinlerin ve mitlerin üretiminde; ölüm korkusu, tanrı korkusu, günahkâr olma gibi kavramların pekiştirilmesi için de iyi bir araç olmuştur. Korku sembollerinin zamanın etkisiyle ve kültürlere göre farklılık gösterdiği, bunların ikonik üretiminin form değiştirdiği görülmektedir. Örneğin günümüzde, maskların koruyucu anlamından ziyade, dekoratif anlamı ve temsil ettiği kültürün çağrışımı değer kazanmıştır. İlk çağlarda büyük bir hayvandan duyulan korku modern toplumlarda - kimi zaman bir canlandırmayla - kurmaca korkulara yerini bırakmıştır.

Günümüzde insanın korku duyduğu şeyler temelde aynıymış gibi gözükse de nedensellik bakımından değişime uğramıştır. İnsan doğasının özelliklerinden biri olan korku duygusu, kitleler üzerinde etkisi olacak şekilde yeniden üretilmektedir. Bu şekilde insanın ortak bilincinde korkunun yeni sembolleri oluşturulmaktadır. Bunun yansımalarına günümüz görsel sanatında korku-sembol ilişkisi kullanımıyla tanıklık etmekteyiz. Burada korkunun yeniden üretimi eleştirel bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuzey İrlanda'nın uluslararası tanınmış sosyal bilinçlendirme poster tasarımcısı Christopher Scott'ın eserlerinde yaşam korkusu, evsiz kalma korkusu, benlik korkusu, çevresel felâket korkusu gibi korkunun pek çok formuyla karşılaşmak

mümkündür. Christopher Scott, afişlerinde kavramları güçlü görsel yansımalarıyla kullanmaktadır. Bu anlamda çalışmaları rahatsız edici unsurlar içerir. Eserlerinin ve tasarımlarının temelinde insanlık ile ilgili güçlü ve anlamlı mesajlar yatmaktadır. Doğal unsurlar ve insan yapımı objeler gibi belli başlı formları tipografik sembollere dönüştürerek yorumlamaktadır. Şok edici etkisi olan, kışkırtıcı nitelikteki afişleriyle izleyiciyi hayatın sert gerçekleriyle yüzleştirmektedir.

Resim 1. Christopher Scott, Put Yourself in Their Shoes, 2011.

Kaynak: <http://vsual.co/category/graphic-design-2/>, 2017.

Resim 2. Christopher Scott, Put Yourself in Their Shoes, 2011.

Kaynak: <http://vsual.co/category/graphic-design-2/>, 2017.

Korkulan şeye karşı üretilen semboller korunma amaçlıdır fakat aynı zamanda korku nesnesinin bir tezahürüdür. İnsan yaşam örüntüsünü korkudan korku üretecek biçimde oluşturmuştur. Korkulan şeye hükmetme arzusuyla da formu

sürekli değişen bir unsur olmuştur. Fotoğraf sanatçısı Ali Alışır'ın toplumsal sorunlar içerisindeki bireyin durumunu ele aldığı "Virtual Wars" isimli serisi korku duygusunun yönlendirilebilir olduğuna iyi bir örnektir. Dijital görüntülerle oluşturulmuş semboller savaş kavramı ile ilişkilendirilen çağrışımlar yapmaktadır. Sanatçı kullandığı teknikle sanal sebeplerle savaş fikrinin kurgulanması teması üzerinde durmaktadır. Eserler savaş düşüncesini destekleyen; F16, askeri mühimmat, savaş alanları gibi imgelerden oluşmaktadır.

Dijital ortamda çok renkli yapıda üretilen bu eserler savaşın gerçek anlamdaki tahrip edici etkilerinden uzaklaştırmaktadır. Fakat bunu sanal ortamda kurgulayarak insanın savaş düşüncesine hükmetme arzusunun ötesinde onu sürekli var ederek baskı ve zorbalıkla elde etmeye çalıştığı korku mediyetini hakim kılmaktadır. Bu sindirilmiş gerçeğin eleştirel bir üretimidir. Savaşlar olmasın ama olma ihtimali kendini sürekli ve her yerde hissettirsin. Savaş ya da kaos ihtimalinin yarattığı belirsizlik duygusu kaygılı toplumlar inşa etsin.

Resim 3. Ali Alışır, Virtual Wars, 2013.

Kaynak: <http://www.alialisir.com/virtual-wars-2013>, 2017.

Resim 4. Ali Alışır, Virtual Wars, 2013.

Kaynak: <http://www.alialisir.com/virtual-wars-2013>, 2017.

Ali Alışır'ın kurgusal serisi egemen gücün korkutan sembolik anlamına güçlü bir katkı sağlamaktadır. Bu semboller, ilkel çağlarda insanların tehlikelerden korunmak adına kullandığı totemler gibidir. Modern toplumların tehlikelerden kaçınma biçimi de benzerdir, korkularıyla yine semboller üreterek başatmaktadır fakat bu totemik semboller günümüzde form değiştirmiştir.

Toplum belleğinde savaşın bilinen unsurları birer korku nesnesine dönüşmüştür. Dolayısıyla bu korku nesnelerinin sembolik çağrışımları oldukça güçlüdür. Diğer yandan bazı toplumlar için; aslında korku yaratan silah gibi yıkıcı unsurlar o toplumun gündelik yaşamının bir parçasıdır ve korkulacak bir nesne değil insanın üzerinde taşıdığı bir aksesuardır. Bu şekilde insan yanında taşıdığı bir silahla korkulan şeye, yine korkuyu üreten nesneyle karşı durmaktadır. Buradaki sembolik anlam ilk insanın kendini tehlikelere karşı korumak için geliştirdiği totemik inançla neredeyse aynıdır.

5. Korku ve Renk İlişkisi

Renk duyuşsal bir olaydır ve her renge verilen farklı fizyolojik tepki ile açıklanır. Işığın yapısındaki niteliklerin nesnelere üzerindeki yayılımına bağlı olarak göz üzerine yaptığı etkidir. Bu etki, ışığın maddeler üzerine çarpması ve kısmen soğurulup kısmen yansınmasıyla çeşitlilik gösterir (Avcı, 2014). Rengin tek başına ışıktan üretildiği fikri bilimsel çalışmalarla kanıtlanmıştır ve renk güneş ışığından meydana gelmektedir. Işığın olmadığı bir ortamda yani karanlıkta renk yoktur.

Rengin algılanması beyinde ve bilinçaltında gerçekleşmektedir. Bu anlamda renklerin duyuşsal olarak etki gücünden de söz edilebilir. Bu etki evrensel değildir ancak insan psikolojisine, kültürel farklılıklara ve yaşadığı ortama göre değişkenlik gösterebilir. Dolayısıyla renklerin vücut üzerinde fizyolojik etkileri bulunmaktadır. Örneğin; sıcak renkler kan basıncını artırırken, soğuk renkler düşürür. Güç, tehlike, heyecan ve dışa dönüklük gibi anlamları olan kırmızının en belirgin özelliği uyarıcı etkisidir. İnsanı alarma geçirir ve tedirgin eder. Bu noktada korku duyuşuyla doğrudan bir bağı vardır. Kırmızının sıcak, ateş, kan gibi kavramlarla olan ilişkisi acı veren, yıkıcı etkisi olabilecek fiziksel olaylara çağrışım yapmaktadır.

“Kırmızı, dikkat çekici, dinamik ve tahrik edici bir renktir. Ateş unsurudur, adrenalin salgısını artırır, sinirleri uyarır, kan dolaşımını hızlandırır (Erim, 2016:12)”. Çalışmalarında zıtlıklar kullanarak gerilim oluşturmayı hedefleyen Nur Gürel’in “Marilyn” isimli eserinde kırmızının şiddet içeren etkisi korku ve renk ilişkisini temsil etmektedir. Sanatçı bu çalışmasında ideal güzellik anlayışını bir hayvan kafası kullanarak manipüle etmiştir. Hayvan kafasıyla kırmızı rengin kullanımı tedirgin edicidir. İzleyicinin korku duymasını sağlamaktadır. Buna ek olarak sarının aydınlık, parlak ve neşe veren anlamıyla da karşıtlık oluşturmaktadır. Marilyn eğlenceli, neşeli ve parlak algısı olan bir ünlüdür. Fakat hiçbir şey görüldüğü gibi değildir. Arka planda siyah hakimiyeti bu karşıtlığı daha da ortaya çıkarmaktadır. Siyah; ciddiyet, keder, ölüm ve korkunun rengidir. Marilyn (memento mori), insana ölümlü olduğunu hatırlatan, ideal ve sonsuz güzelliğin olamayacağına dair bir manipülasyondur.

Resim 5. Nur Gürel, Mementomori, Marilyn, 2016.

Kaynak: <http://www.bozluartproject.com/en/korku-fear/>, 2017.

Renklerin korku duygusunu pekiştiren gücü insandaki fizyolojik tepkilerle anlaşılmaktadır. Kırmızıda olduğu gibi insanın siyaha karşı verdiği tepkiler de benzerdir. Fakat siyahın temsil ettiği duygular kırmızıya göre daha değişkendir. Bir yanda karanlık, suç ve kötülük gibi olumsuzluk içeren anlamları varken, diğer yandan sadakat, sebat etmek, dayanıklılık, ihtiyat, bilgelik ve güvenilirlik gibi olumlu anlamlarla da ilişkilendirilir. Bir tarafta iktidar ve güç anlamına gelirken diğer taraftan karamsarlık, acı, keder ve yas gibi anlamları da vardır.

Çin’li sanatçı Song Ling’in elle boyanmış noktalar kullanarak ürettiği siyah/beyaz çalışmalarında, siyahın olumsuz anlamı açık bir şekilde görülmektedir. Genellikle

zıtlık içeren, dokusal yüzey efektleriyle oluşturulan bu çalışmalar, bir dizi yüz ifadesinden meydana gelmektedir. Acı, keder, karamsarlık ya da isyan gibi duyguların sembolik aktarımlarının yer aldığı bu ifadeler, izleyicinin kaygı seviyesini artıran bir etkiye sahiptir. Bu çalışmalar izleyiciyi, kaygı ve korku duygusu arasındaki ince çizgide tutmaktadır. Kaygı, korku duygusunun belirsiz alanıdır ve süreklilik arz eder. Siyahın kullanımı burada kaygılı bir ruh haline teşvik etmektedir.

Resim 6. Song Ling, Face 80, 2013.

Kaynak: <https://ocula.com/artists/song-ling/artworks/>, 2017.

Resim 7. Song Ling, Face 82, 2013.

Kaynak: <https://ocula.com/artists/song-ling/artworks/>, 2017.

6. Korku ve Anlam İlişkisi

Korkunun insan davranışlarına yön veren, toplumun sosyal ve kültürel kodlarını oluşturan özelliği onun anlamsal boyutudur. Korkunun her dönemde değişen biçimsel ve simgesel ifadesi gibi anlamsal ifadesi de insanın ortak bilincini oluşturmaktadır. Korku ve anlam ilişkisi temel korkularla ilgilidir ve insanın doğal korkularını içermektedir. Doğumdan sonra farklı bir algısal boyuta geçen insanın duyduğu korku temel korku türüdür. Bunun yanında doğanın ani değişimleri karşısında korkuya kapılmak da doğaldır ve anlamsal boyutu öncelikli olarak davranışsaldır. Örneğin; korkan insan, fizyolojik yönden bedeninde bazı uyarılmalar yaşar. Özellikle yüz kısmında yaşanan bu tepkilerde, ağız ve gözler belirgin bir biçimde şekil değiştirir. Gözbebekleri büyür ve korkulan nesne ya da olaya odaklanılır, bedensel kıpırdama engellenir. Ağız ise, şaşkınlıkla yarı açık bir şekil alır ve alt çene kemiği düşer (Çimen, 2010). Günümüz görsel sanatında korkunun fiziksel reaksiyonları üzerine geliştirilen örnekler bunun birebir ya da dolaylı yansımaları şeklindedir.

Fotoğraf sanatçısı Dan Monick ve kolaj sanatçısı Lola Dupré'nin, ortak olarak ürettiği poster serisi insanın en yaygın duygudurumlarına dikkat çekmektedir. Tarayıcı, dijital kamera, makas, kâğıt ve yapıştırıcı kullanarak ürettikleri bu çalışmalar el yapımı olmalarıyla dokunsal bir deneyim de sunmaktadır. Bu seri içerisinde yer alan "fear" isimli çalışma, korku duygusunun fizyolojik yansımalarını göstermektedir. Buradaki korku ifadesinin izleyicinin zihnindeki etkisi, yine izleyicinin bu duyguya karşı geliştirdiği anlamsal boyutu ortaya çıkarmaktadır. Bu

çalışmaya bakan biri bireysel olarak yaşadığı korkuları referans alacaktır ve bu duygu her insan için az da olsa anlamsal farklılıklar içerecektir.

Resim 8. Dan Monick - Lola Dupré, Sadness, Fear and Happiness, 2016.

Kaynak: <http://alfalfastudio.com/sadness-fear-and-happiness/>, 2017.

Özer Toraman'ın, "One" isimli eseri korkunun tarif edilebilir ve somutlaştırılabilir olduğunu göstermektedir. Bu çalışma korku duygusunun doğrudan çağrışımından ziyade anlamına odaklıdır. Yalnızlık ve dışlanma korkusu, baskı altında yaşama korkusu anlam bakımından kişisel farklılıklar gösteren duygulardır ve içseldir. Bu nedenle ilişkili görsellerin duygu aktarımı izleyici için değişkendir.

Resim 9. Özer Toraman, One, 2016.

Kaynak: <http://www.bozluartproject.com/en/korku-fear/>, 2017.

7. Korku ve Mekân İlişkisi

Korku duygusu yaşanan çağa ve mekâna göre değişiklik gösterse de insanın varoluşsal yolculuğunun önemli bir parçasıdır. Mekân kullanımının sanatın etkili bir malzemesi olduğu görülmektedir. Sanat eseri mekânla gerçekliğine kavuşur. Aktarılacak istenen duygu kullanılan mekân aracılığıyla gerçeklik kazanır, farklı yaşam evrelerinin temsil edilmesi sağlanır.

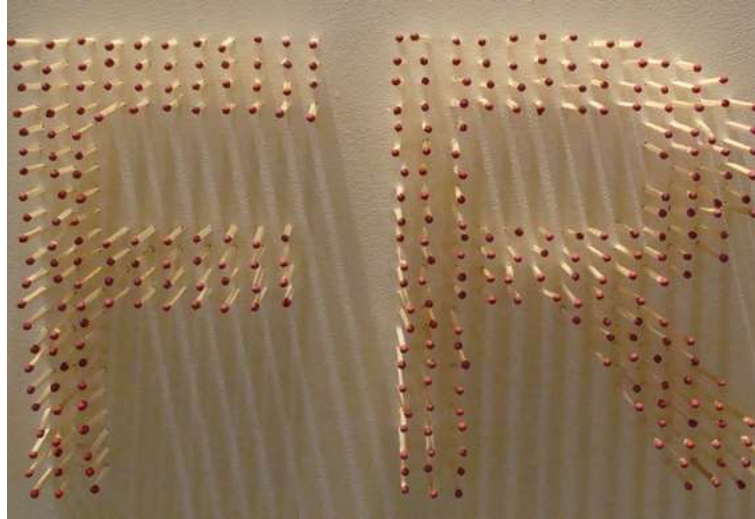
Korku duygusunun nesnesi olan bir şey olduğu düşünülecek olursa, bu duyguyu ortaya çıkaran nedenin mekânsal etkilerinden de bahsetmek mümkündür. İnsanda

oluşan fobilerin çoğunda mekânsal çağrışımlar da yer almaktadır. Mekân aracılığıyla oluşturulan gerçeklik, kalıcı etkili korkulara neden olabilir. Değişen dünya düzeni ve kurgulanan yaşam alanlarıyla doğrudan bağlantısı olan toplumsallaşmış korkular, çağımızın yarattığı korkulardır. Savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar ve de doğal olmayan şeyler üzerine geliştirilen felâket senaryoları günümüz sanatının mekânla ilişkilendirerek kullandığı konuları arasında yer almaktadır.

Korku duygusunun mekânla birlikte temsiline örnek olabilecek çalışmalardan biri “They Hate Us For Our Freedom” cümlesiyle oluşturulan düzenlemedir. İktidara karşı duyulan korkunun toplumu etkisizleştiren, edilgen kılan özelliğini elıştiren bu düzenleme, Parisli neo-kavramsal sanatçı Claire Fontaine’a aittir. Bir kısmı performans içeren çalışmada, Claire Fontaine kibritleri kullanarak “They Hate Us For Our Freedom” yazısını oluşturur. Bitirdikten sonra sanat eserini yakar ve yaktığını izler. “They Hate Us For Our Freedom” isimli sergisi George Bush’un 11 Eylül’den sonraki konuşmasının bir cümlesinden ibarettir ve gelecekteki savaşları haklı çıkarması beklenen doğu dünyasıyla ideolojik ve ekonomik bir mesafeyi ifade eder. Claire Fontaine sergisinde, liberal toplumlarda özgürlüğün anlamı sorusunu gündeme getirmiş ve yönetilmenin basit olgusundan kaynaklı şiddeti buna karşın bağımsızlık eksikliğini açıkça göstermiştir (CAM, 2008).

“They Hate Us For Our Freedom” söylemi insanların özgürlüklerinin resmi olarak ellerinden alındığını ilan eden bir tarihi sembolize etmektedir. Terör saldırısı karşısında şoka uğrayan bir kitlenin yaşadığı korku üzerine söylenmiş bu söz onları daha güvenli bir ülke için özgürlüklerinden vazgeçericek eylemlerin fitilini ateşlemiştir.

Resim 10. Claire Fontaine, They Hate Us For Our Freedom, 2008.

Kaynak: <https://donaldearcollins.com/2011/09/10/>, 2017.

Resim 11. Claire Fontaine, They Hate Us For Our Freedom, 2008.

Kaynak: <https://donaldearcollins.com/2011/09/10/>, 2017.

8. Sonuç

Korku, insanoğlunun hayatta kalmasını sağlayan en temel duygusu ve günümüz toplumsal yaşamında davranışları büyük ölçüde belirleyen bir duygudur. Aynı zamanda sonradan öğrenilebilir bir duygu olsa da beklenmeyen ve öngörülemeyen bir durumla karşılaşıldığında insan zihninin odaklanmasını sağlamaktadır.

Başka bir deyişle, bugün yaşadığımız korkuların çoğu; hayal gücümüzü ve korkularımızı şekillendiren kişisel deneyimlerimizden kaynaklanmamaktadır. Korku duygusu, insanın ezeli rakibi olmasına rağmen bu duygu dışarıdan gelebilecek müdahalelere açıktır. Modern dünyanın insanları manipülatif korkunun yarattığı tehdit ortamında yaşamaktadır.

Korktuğumuz şey, gördüğümüz, duyduğumuz ve nesnel olarak ayırt ettiğimiz şeydir. Bunu sözlü olarak ifade edebildiğimiz gibi davranışlarımızla da ifade ederiz. Bu, yükseklikten ya da bazı hayvanlardan korkmak şeklinde nesnelleştirilebilir. Fakat nesnesi olmadığı zamanlarda korku yerine kaygıdan bahsedilir. Nesnesiz bir korkma ise kolayca ifade edilebilen bir şey değildir. Toplumda artan güvenlik gerekçesiyle oluşan tedirginlik ve gerginlik gibi duyguların kolektif bilinci yöneten duygular olduğu görülmektedir. Çıkış noktası her ne kadar saf korku duygusuymuş gibi düşünülse de bu çalışma ortaya koymaktadır ki korkularımız kaygı düzeyinde yaşam biçimleri üretmektedir. Buna şu açıdan karşı çıkanlar olabilir: “İnsan hayatı kolay değildir ve de yeterince korkutucudur”, içinde yaşanan zaman dilimi onu kendisini korumak adına temkinli bir yapıya dönüştürmüştür. Öte yandan günümüzde yaratılmak istenen korku bu türden bir korku değildir. Bu çağda yaşamsal korkuları olan biri; özgürlük, haysiyet, sağlık, sosyal statü ve yaşamın kendisiyle ilgili önemli şeyleri kaybetmekten korktuğunu ifade eder. Sadece kendisi için değil, değer verdiği canlılar için de korkar.

İnsan; sağlığının bozulmasından, ekonomik olarak zor durumda kalmaktan, itibarını yitirmekten ya da ölmekten korkar. Fakat bütün bunlar insan korkmasa da gerçekleşmesi muhtemeldir. Aşırı korku biçimleri, normal korkular ve fobik korkular arasında çok ince bir çizgi vardır. İncelenen eserler, bu kritik çizginin doğal olarak oluşmadığı temeline dayanmaktadır. Eserlerin bu anlamdaki katkısı,

yaşadığımız dünyada korkulması gereken pek çok şeyin yapay olarak üretilen korkulara ait olduğu yönündedir. Bu korkular, sistem tarafından kurgulanmaktadır. Burada yaratılmak istenen; insanın bilinmeyene karşı hissettiği temel korku duygusunun, toplumsal kaynaklı korkulara dönüştürülmesidir.

Bu eserler; toplumları etkisi altına alan küresel kaygı ortamıyla, dünyanın evrensel bir korku imparatorluğuna dönüştürüldüğünü akla getirmektedir. İnsan ne kadar korkmamak istese de korkunun onu bu tip bir illüzyonla sardığı gerçeğini görsel yolla ifade eder. Bu araştırma göstermektedir ki insanın sahip olduğu temel korkular, yapılandırılan kolektif korkulara dönüşmüştür. Bu çalışmada korku duygusunun toplum bilincini yönlendirici gücü ortaya konmaya çalışılmıştır. İncelenen eserlerin tamamı; korku üreten toplumsal güce uyumlanmanın, ona boyun eğmenin, ona karşı sessiz kalmanın, kendini güvende hissetmemenin yansımalarını içermektedir.

Kaynakça

- Avcı, S. (2014). Bilimsel Renk Bilgisinin Resim Sanatındaki Yansımaları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 53-67.
- Çimen, F. (2010). Sanat Eserlerinde Korku İmajı ve Korku Duygusu Yenebilmede Sanatın Rolünün İrdelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 295-309.
- Duhm, D. (2009). *Kapitalizmde Korku*. (S. Şölçün, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları (2009).
- Eren, A. (2005). Korku Kültürü, Değerler Kültürü ve Şiddet. *Aile ve Toplum Eğitim - Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2(8), 23-35.
- Furedi, F. (2014). *Korku Kültürü*. (B. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (1998).
- Küçüköner, M. (2005). Sanatta İmge, Simge ve Gösterge İlişkilerine Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 76-82.
- Nesin, A. (2016). *Korkudan Korkmak* (9 b.). İstanbul: Nesin Yayınevi.
- Salecl, R. (2011). *Kaygı Üzerine*. (B. E. Aksoy, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Svendsen, L. F. (2017). *Korkunun Felsefesi*. (M. Erşen, Çev.) İstanbul: Redingot Kitap (2017).
- CAM. (2008, Aralık 21). Claire Fontaine: They Hate Us for Our Freedom. 2018 tarihinde www.camstl.org: <https://camstl.org/exhibitions/claire-fontaine-they-hate-us-for-our-freedom/> adresinden alındı
- Erim, G. (2016). *Rengin Psikolojik Etkileri*. 2018 tarihinde, <http://dergipark.gov.tr>: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/265739> adresinden alındı
- Vsual. (2011, Aralık 02). *Christopher Scott, Put Yourself in Their Shoes*. 2017 tarihinde, <http://vsual.co/>: <http://vsual.co/category/graphic-design-2/> adresinden alındı

© Copyright of Journal of Current Researches on Social Science is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.